

wilchar
38.

**PAS DE SALETÉS DANS NOS MAISONS COMMUNALES
UN MOYEN EFFICACE!
VOTEZ SOCIALISTE**

Affiche van Wilchar voor de gemeenteraadsverkiezingen van 1938

De houding van links bij de eerste gemeenteraadsverkiezingen met extreem-rechtse deelname (Gent en Antwerpen in 1938)

Dirk Martin, werkleider SOMA

De mogelijkheid van een nieuw uiterst-rechts succes bij de komende gemeenteraadsverkiezingen maakt het verleidelijk naar parallellen in het verleden te zoeken. Het ligt voor de hand daarbij aan de gemeenteraadsverkiezingen van 1938 te denken. Welke strategie volgde de lokale linkerkzijde in een verkiezingscampagne waaraan Rex en Vlaams Nationaal Verbond (VNV) deelnamen? Wat leken hen de belangrijkste problemen en remedies op lokaal vlak? Kreeg de strijd tegen de fascistische partijen voorrang? Aan de hand van een aantal antwoorden op deze vragen zal blijken dat een vergelijking met de vooroorlogse periode niet voor de hand ligt.

De algemene context

De gemeenteraadsverkiezingen van zondag 16 oktober 1938 waren voorafgegaan door enkele woelige jaren. Economische en communautaire problemen bleven voor politieke instabiliteit zorgen. Conservatieven spraken over 'regimecrisis', maar hun onrust hing meer samen met het feit dat regeren zonder socialisten onmogelijk was geworden. Tevens waren de sociale verwoevheden na de grote stakingen van 1936 niet door iedereen in dank afgenomen. Overigens was uiterst rechts sinds de parlementsverkiezingen van 1936 een factor geworden om rekening mee te houden. De internationale toestand werd steeds slechter en op de koop toe was de economie in 1938 opnieuw in een recessie terechtgekomen.

Ook op lokaal vlak was de voorbije periode niet onopgemerkt voorbijgegaan. De katholieke en VNV-oppositie in de Antwerpse gemeenteraad legde het socialistisch-liberale college geleid door burgemeester Huysmans voortdurend het vuur aan de schenen, onder andere met betrekking tot de belastingdruk, de urbanisatie- en havenpolitiek. Maar de katholieken hadden het de vrijzinnige partijen vooral niet vergeven dat die de stadssubsidies voor het vrij onderwijs hadden afgeschaft.

De rancune ging zo ver dat de lokale Katholieke Vlaamse Volkspartij, het VNV en het jonge Rex voor de gemeenteraadsverkiezingen van 1938 een 'concentratie' tegen het 'rode' stadsbestuur poogden te vormen. Die mislukte echter op het laatste nipper-tje.

Te Gent, dat in even slechte financiële papieren zat als de Scheldestad, zag het er ook al niet rooskleurig uit. In 1934 was de Belgische Werkliedenpartij (BWP) er na het schandaal van de Bank van de Arbeid (waarin de socialistische financierschepen Balthazar gemengd was) uit het college gewipt. Katholieken en liberalen bestuurden alleen verder. De socialisten zouden de volgende vier jaar gebruiken voor een oppositie die het vooral gemunt had op de katholieke onderwijspolitiek, de verhoging van de taken, de loonsverminderingen bij het stads-personeel en de misbruiken in de door katholieke schepenen beheerde stadsdiensten. Met leedvermaak stelden de socialisten vast dat de 'bourgeoisie' het niet beter kon dan zij...

De drie communisten in de gemeenteraad (in Antwerpen waren er helemaal geen) deden daar nog een schepje bovenop. Voor hen kwam het erop neer dat de meerderheid heel eenvoudig geen democratische politiek kon voeren zolang grootfinancier en grootindustrie de plak zwaaiden. Maar ook de reformistische BWP kreeg er van langs.

Hadden de ontwikkelingen van de voorbije jaren in het zicht van de gemeenteraadsverkiezingen overigens iets veranderd aan de machtsverhoudingen bij de lokale partijen, en in het bijzonder bij de Antwerpse en Gentse BWP?

Opvallend: in beide steden werden opnieuw enkele 'burgerlijke' intellectuelen binnengehaald. Figuren uit de partijpers verloren invloed te Gent maar wonnen er te Antwerpen. Daar bleven de vakbonden traditioneel het best vertegenwoordigd terwijl te Gent een groter aantal figuren uit andere geledingen van de zuil kon opge-

merkt worden.

Eén ding was echter in beide steden duidelijk: zowel in de ultra-reformistische federatie Gent als in Antwerpen hadden de demanistische elementen niet echt de kans gekregen om door te breken. Het was trouwens notoir dat noch Huysmans noch Balthazar zich achter de sterke staat-ideeën van partijleider De Man hadden geschaard. Was er bij de andere partijen ook beweging? Ondanks machtsverschuivingen in het voordeel van de arbeidersvleugel, bleven de katholieken voor elk wat wils bieden. Duidelijk was evenwel dat er bij hen in de voorbije periode geen verdieping van de democratische ideeën plaatsgegrepen had.

Bij de liberalen daarentegen leken - althans nationaal - een aantal conservatieve reflexen opgeborgen. Parallel daarmee bleek de Antwerpse Liberale Associatie haar traditionele eerste plaats op de lijst opgegeven te hebben ten voordele van een 'democratisch' korps. De associatie bleef nochtans zwaar doorwegen. Dat was nog duidelijker te Gent. In elk geval bleek de crisis de liberalen niet naar rechts te hebben geduwd.

Alhoewel de verkiezingsstrijd overschaduwd werd door de Sudetencrisis draaide de partijpropaganda nu op volle toeren.

Waarop zou links in de gegeven omstandigheden de nadruk leggen in zijn verkiezingscampagne? In concreto: hoe zagen socialist en communisten de weinig rooskleurige periode die voorbij was? Welke leken hun de belangrijkste problemen en oplossingen op lokaal vlak? Richtten zij hun pijlen op extreem-rechts of op de andere partijen? Of poogden zij integendeel een aantal rechtse thema's te recupereren?

Gedeeltelijke polarisatie van de verkiezingsstrijd

Antwerpen

De Antwerpse BWP besteedde extra veel zorg aan haar imago en programma.

Er werd uitgepakt met een dikke program-mabrochure. Deze gaf een overzicht van het door het college gepresteerde werk, gekoppeld aan beloften voor de toekomst. De nadruk lag op de verwezenlijkingen op sociaal en welzijnsvlak onder socialistische impuls, en dat ondanks de crisisjaren.

Naar de toekomst toe voorzag ze het bouwen van nieuwe nutsvoorzieningen (ziekenhuis, schouwburg enz), het vlotter maken van het verkeer, de urbanisatie van de dokwerkers- en arbeiderswijken Dam en Luchtbal en een centralisatie van de stadsdiensten. De Antwerpse BWP bleef realistisch: daar was geld voor nodig. Belastingen moesten natuurlijk verder betaald worden, ook al omdat de staat de gemeenten "plunderde"; de nadruk zou echter blijven liggen op de rechtstreekse belastingen. Maar de fiscaliteit mocht de bevolkingsvlucht zeker niet doen toenemen.

Daarmee waren de typisch "Antwerpse vraagstukken" echter niet opgelost. Deze lagen op financieel vlak. Ze vloeiden volgens de socialisten voort uit het feit dat honderden hectaren militaire gronden van de oude vestingen niet konden gebruikt worden en dat Brussel de stad 'verplicht' had de door de staat onteigende "Noordergronden" aan de haven over te nemen. Die raakten echter niet verkocht als industrieterrein. Voor een oplossing kon alleen de staat zorgen...

De leefbaarheid van de stad stond of viel overigens met die van de haven. Basisprincipe: de haven is gemeenschappelijk bezit van de bevolking, niet van de "geldmuur". De

belangen van de handel werden echter door de socialisten - naar eigen zeggen - goed gediend: zowel arbeidsindeling als haven-technische mogelijkheden werden gemoderniseerd. Maar naast een politiek van lage prijzen en de uitstekende verhoudingen tussen de stad en de patronale organisaties werden ook de belangen van de havenarbeiders niet vergeten.

Kortom, de lokale BWP legde de nadruk op de maatschappelijke rol van de stad, en op een op productiviteitsstijging in de haven en in de stadsdiensten gericht beleid. Naast de sociaal-economische rol van de lokale besturen moest echter ook de staat zijn verantwoordelijkheden opnemen.

Overigens werd er in het uitgebreide programma zelf met geen woord over uiterst rechts gerept. Wel vond men op een onopvallende plaats een kadertje met "*Rex en VNV zijn de vijanden van ons land. Maar toch brachten de Katholieken die vijanden in het bestuur van de Provincie Antwerpen. In het stadsbestuur komen zij nooit. Daar zorgen de socialisten voor*". Ook had burgemeester Huysmans bijvoorbeeld niet gearzeld om antisemitische slogans aan het VNV-hoofdkwartier te laten weghalen.

Wat er ook van zij, de BWP sprak dus weinig revolutionaire taal. Men kon verwachten dat de communisten - die trouwens te Antwerpen en te Gent hetzelfde basisprogramma voorstelden - zich radicaler zouden tonen. Hun voornaamste eis bleek de "verbreding" van de gemeentelijke zelfstandigheid zodat de gemeenteraad ook algemene problemen zou kunnen aanpakken en zelfstandig zou kunnen beslissen over lokale politie, plaatselijke taksen, benoeming van de burgemeester en taalregeling.

Een tweede belangrijk punt betrof het beschermen van de bevolking tegen de "kapi-

STEUNT DE KOMMUNISTEN BIJ DE ———
————— GEMEENTEVERKIEZING 1938

*Postkaart van de Antwerpse communisten waarop de eenheid
van arbeiders en anti-fascisten gepropageerd wordt*

talistische monopolies". De uitbating in regie van de grote openbare diensten was een must. Qua gemeentefinanciën moest men "de rijken (de grote ondernemingen) doen betalen" en een democratische hervorming van belastingen en taksen doorvoeren. Een politiek van openbare werken, inbegrepen woningbouw, was noodzakelijk om de werkloosheid in te dijken. Overigens was een uitbreiding van de "werken van sociale hulp" nodig. En een opvallende eis: "vrije toegang van de vrouwen tot alle gemeentebedieningen".

Maar de communisten besteedden ook aandacht aan de bescherming van kleinhandelaars en ambachtslui: er werd onder andere een bijzondere belasting op de grootwarenhuizen voorgesteld. Tenslotte werd gesteld dat ook zou deelgenomen worden aan lokale acties voor het behoud van de vrede en de bescherming tegen luchtaanvallen.

Duidelijk naar de socialisten toe werd nog een oproep gelanceerd voor de vereniging van alle arbeiders en democratische krachten op gemeenschappelijke lijsten, tegen fascisme en reactie.

De aanvaringskoers met de socialisten, kort geleden nog voorgesteld als de gangmakers van het kapitalisme, leek opgegeven. Van die Volksfrontpolitiek zou overigens niets terecht komen. Een miniconcentratie met enkele linkse miniatuurformaties onder de naam Vlaams Blok voor Zelfbestuur en Democratie nam als dusdanig zelfs geen deel aan de verkiezingen.

Interessant detail: dit (niet specifiek Antwerpse) programma werd vervolledigd met een lokale pamfletten campagne tegen de zogenaamde technocraten van de zachte zonderling Frenssen. Volgens de Antwerpse communisten zou Frenssen - "overigens als Trotskystisch handlanger van het fascisme met klank uit de KP gesloten" - bij een nederlaag

van Rex en VNV dienen om de gemeenteraad in het voordeel der "reactie" belachelijk te maken...

Wat gebeurde er ondertussen in Gent?

In het *Gemeentelijk Kiesplatform* (sic) van de lokale BWP werd eerst uitgepakt met wat de partij in de voorbije jaren gedaan had om aan de stadsbegroting een sociaal karakter te geven.

Opvallend was dat het eigenlijke programma begon met de belofte dat de taalwetten op bestuurlijk gebied strikt zouden worden toegepast (wat te Antwerpen al lang geen probleem meer was). Een tweede belangrijk punt betrof de slechte financiële toestand van de stad, die enkel kon weggewerkt worden door verstandige bezuinigingen, een beroep op de staat om de oorlogsleningen over te nemen en de stad niet meer te laten betalen voor uitgaven met een nationaal belang.

Voor zover de stad op economisch gebied kon ingrijpen, werd een warm pleidooi gehouden voor het oude systeem van de stedelijke "nijverheidsregie" die nutsvoorzieningen moest leveren, zo mogelijk aan kostprijs. Men bepleitte verder een actievere industrialisatie van de haven. In het algemeen moesten handel en nijverheid bevorderd worden, en meer specifiek de kleinhandel en de textielnijverheid.

In het niet erg logisch opgebouwde socialistische programma werd vervolgens het onderwijs behandeld. Hier was de verdediging van het openbaar onderwijs het belangrijkste "mits bezorgdheid voor het volkskind van alle scholen" (daarmee werd de mogelijkheid opengehouden het vrij onderwijs beperkt te subsidiëren voor specifieke punten).

Pas daarna kwamen de zogenaamde sociale

werken aan bod. De uitbreiding en verbetering van de sociale bescherming bleek vooral neer te komen op een hogere steun aan allerhande instellingen met een sociaal karakter (nachtverblijf, moederschapsverzekering, mutualiteiten enz.).

Dat de nasleep van de crisis acuut bleef, bleek uit een pleidooi voor openbare werken. Uiteraard was werkverschaffing een voorwaarde, maar ze moest ook renderend zijn en het esthetisch uitzicht van de stad verbeteren.

Net als te Antwerpen werd dus geen radicale taal gebruikt. Die was er alleen om Rex en VNV aan te vallen, met de vinger gewezen als vijanden van de democratie en de nationale eenheid, fascistten kortom. Opvallend was wel dat dit via de partijpers gebeurde terwijl er in het programma zelf met geen woord over gerept werd. Ook bij de Antwerpse BWP bleef die thematiek relatief onopvallend.

En de Gentse Vlaamse Kommunistische Partij? Die stelde het 'algemene' lokale programma voor. Zoals reeds vermeld werd de nadruk gelegd op de lokale autonomie ten aanzien van de staat, op verzet tegen de greep van de privé-sector op de openbare diensten, op de eerbiediging van de rechten van loontrekkenden en kleine zelfstandigen en op werkverschaffing. Opvallend ook de verwijzing naar de internationale problemen en vandaar het pleidooi voor een antifascistisch front (ondanks het jarenlange bekvechten tussen communistische en socialistische gemeenteraadsleden in de Arteveldestad). Aan de socialistische basis kwam daar enige respons op, maar de Gentse BWP-leiding remde af. Ze wilde een eenheidslijst niet uitsluiten, maar enkel in geval er een rechtse concentratie tot stand kwam – wat niet het geval was.

De 'burgerlijke' partijen

De KP klonk dus nog radicaal genoeg, maar – gevolg van de Volksfront-richtlijn? – de 'bolsjewistische' taal van vroeger was opgegeven.

Bij de socialisten voerde het realisme duidelijk de boventoon. Van anti-kapitalisme en klassebelangen hoorde men niet veel meer.

De katholieke kiescampagne daarentegen was veel polemischer, met name door de virulente aanvallen tegen de 'marxistische' BWP (Antwerpen) en het 'anti-christelijke' VNV en Rex (Gent). Levensbeschouwelijke (onderwijs-)aspecten en rust en orde kregen de voorrang; het algemeen belang – want men was ook "volksgezind" – moest primeren.

De Antwerpse katholieken stelden vast dat het na 1932, toen socialistten en liberalen uit het college geweerd hadden, op elk gebied slechter was geworden. De "zelfverheerlijking" van Huysmans was begonnen, er werd geld verbrast, "vreemdelingen" hadden de stad overrompeld, het "internationaal marxisme" was actiever geworden. Een overwinning van de katholieken zou opnieuw voor rust en orde zorgen.

De Gentse katholieke partij wilde ook de rechts-extremisten bestrijden, maar omdat zij de gangmakers waren van het... marxisme. Zij constateerde dat alle partijen het christendom probeerden te ondergraven. En de liberalen? Eigenlijk bleven zij hun aloude opvattingen over vrijheid op economisch, levensbeschouwelijk en taalgebied getrouw. Te Antwerpen trokken zij wel van leer tegen de 'partijpolitiek'. Ook was het de rol van de liberale partij te beletten dat de socialistten afgleden naar het communisme en de katholieken naar het fascisme. In

Specifiek te Antwerpen verschenen de 'technocraten' van de ex-communist Leo Frenssen (l.)

Gent stelden de liberalen zich voor als alternatief voor enggeestigen (de katholieken), demagogen (de socialisten) en anti-Belgen (uiterst links en uiterst rechts).

Bij het VNV draaide alles om het "eigen wesen" van de "volksgenoten". Het Vlaamse aspect primeerde begrijpelijkerwijze meer te Gent (de franskiljons waren nog steeds de vijand, en nog wel in alle "kleurpartijen") dan te Antwerpen, waar ook de nadruk werd gelegd op een aantal maatschappelijke hervormingen. Dat laatste was trouwens de oorzaak van het opkomen van het oude democratische Vlaamse Front te Antwerpen dat de 'godsvrede' nog steeds in zijn vaandel voerde. Maar buiten wat volksgemeenschap-frazen zag het VNV-programma er toch niet echt uit als dat van Vlaamse nazi's.

Tenslotte waren er de 'onbekenden' in de kiesslag. Rex trad voor het eerst in de gemeentepolitieke arena en stelde programmapunten voor op "stoffelijk" en "geestelijk"

vlak die soms erg aan die van de Katholieke Vlaamse Volkspartij deden denken. Rex-Antwerpen had het tegen de "kleurpolitiek", de "syndikaatleiders" en de "vreemde onderkruiers" (lees joodse immigranten) die het werk van de Antwerpenaars afpakten. Rex-Gent wees het anti-grondwettelijke partijenregime, de 'politiek' als vijand aan. Toch was ook dit een programma dat buiten de aanvallen tegen de "rode dictatuur" en het "vreemd gespuis" (te Antwerpen) eigenlijk niet typisch fascistisch oogde.

En specifiek te Antwerpen verschenen nog de 'technocraten' van de ex-communist Frenssen die de wereld wilde verbeteren onder leiding van "techniekers" en voor allen inkomsten volgens behoefte beloofde. De technocraten lanceerden de slogan "Alle macht aan het volk", georganiseerd in een volksfront dat de oude partijen overbodig maakte en met uitsluiting van alle "would-be Hitlers".

Polarisatie?

De rechtse concentratie (KVV, VNV, Rex) mislukte dus in beide steden door de rexistische pretenties en de verdeeldheid bij de katholieken over de formule zelf (het ACW deelde het enthousiasme van de 'burgerij' niet).

Overigens blijkt uit het voorgaande dat er eigenlijk alleen in de Antwerpse verkiezingsstrijd een geradicaliseerde sfeer heerste, en dat vooral wat betreft de rechterzijde. Dit had wellicht veel te maken met de gedwongen oppositiekur van de katholieken en met het feit dat zij zich rechts ingehaald wisten door Rex en VNV.

Opvallend was eveneens dat de niet-vrijzinnige partijen in de metropool ruim baan gaven aan hun xenofobe ingesteldheid ten opzichte van de berooide joodse immigranten uit Oost-Europa. Even opvallend dat (behalve in de arbeiderspartijen) ook 'de politiek' als dusdanig nu met de vinger werd gewezen. Opvallend tenslotte het opkomen te Antwerpen van een partij die niets, maar dan ook niets met de traditionele conflictlijnen in de Belgische politiek te maken had: het Technokratisch Verbond.

De economische crisis (die te Gent ogenschijnlijk zo direct resulteerde in het communistische succes van 1932) en het gepercipieerde slecht functioneren van het regime scheen dus in (het tertiaire) Antwerpen gedeeltelijk een andere politieke evolutie voor gevolg te hebben dan in (het industriële) Gent. Dit zou eveneens uit de verkiezingsuitslag blijken.

Triomf van het compromis bij de collegevorming

De nationale trend van de gemeenteraadsverkiezingen - verlies voor liberalen en VNV, status-quo voor de BWP, winst voor de katholieken en de KP (in Wallonië!) - kon in Antwerpen en Gent slechts zeer gedeeltelijk herkend worden.

De Antwerpse BWP (van 14 naar 13 zetels) en de KVV (van 15 naar 13 zetels) gingen relatief weinig achteruit, net het omgekeerde van Gent, waar de BWP (van 14 naar 15 zetels) en de KVV (id.) beide een zetel wonnen. De liberalen konden zich te Gent handhaven (6 zetels) maar kregen te Antwerpen een opdoffer (van 12 naar 8 zetels).

Het VNV hield te Antwerpen nog één van de twee raadszetels over; te Gent behaalde het (voor het eerst) één zetel. De Gentse KP kreeg zware klappen (van 3 naar 1 zetel), terwijl de Antwerpse communisten even weinig succes kenden als altijd. De nieuwe recessie leverde de KP in de twee grootste Vlaamse steden dus niets op.

En de 'nieuwe' partijen? Rex haalde in diezelfde twee steden een zeer bescheiden succes (1 zetel in Gent, 2 in Antwerpen).

Buiten het aanzienlijk liberale verlies te Antwerpen, bleken er dus bij deze gemeenteraadsverkiezingen eigenlijk geen wereldschokkende dingen te zijn gebeurd die konden wijzen op een (politieke en morele) crisis... ware het niet dat te Antwerpen Frenssen en zijn Technokratisch Verbond in één klap zoveel zetels behaalden als de liberalen.

Het ging duidelijk om proteststemmen die echter even duidelijk niet naar de 'klassieke' regimevijanden (VNV en Rex) gingen. Maar dat er iets schortte lag voor de hand.

Toch wezen de verkiezingsuitslagen erop dat de socialisten het helemaal niet zo slecht deden (en dankzij de oppositiekur te Gent zelfs een zetel wonnen).

Het lijkt erop dat de lokale BWP zich blijvend goed kon positioneren en blijkbaar ook de verzuchtingen van de achterban goed vertaalde naar het beleid toe. Ze holde rechts niet achterna wat zijn a- (of zelfs anti-) politieke en (te Antwerpen) xenofobe retoriek betrof. Meer zelfs, de BWP ging qua programma niet eens in op de rexistische en VNV-argumenten. Deze tactiek bleek de socialistische verkiezingsresultaten zeker niet negatief te beïnvloeden.

De polariserende taal van uiterst rechts had weinig resultaat opgeleverd. Zowel te Antwerpen als te Gent haalden Rex en VNV samen slechts een tien percent van de stemmen. Bij de collegevorming zou men met hen dan ook geen rekening houden.

Te Gent bleken de katholieken en te Antwerpen een deel van de socialisten voorstanders van de voortzetting van de respectievelijk katholiek-liberale en socialistisch-liberale collegeformule. De liberalen die aan hun deelname als zwakke partner aan deze bipartietes een kater hadden overgehouden, wensten die voortzetting echter niet. Zo stevende men – naar analogie met de nationale formule? – in beide steden af op tripartietes waarin de socialisten (met de nodige interne conflicten over de verdeling van de schaarse schepenzetels) gemakkelijk hun plaats (her)vonden.

Voor Antwerpen was dat een nieuwigheid, voor Gent slechts de terugkeer naar een traditionele formule. In beide steden bleef de socialistische, respectievelijk liberale burgemeester aan en er kwam een beleidscommissie tot stand dat voor elk der drie tradi-

tionele partijen voldoeningen bevatte.

Uiterst rechts zou slechts door exogene oorlogsomstandigheden een rol kunnen gaan spelen en in 1943-44 zonder enige legitimiteit de machtsuitoefening naar zich toe trekken. Daarna was hun debacle compleet.

Summiere bibliografie en bronnenopgave

D. MARTIN, *Het lokale politieke personeel 1918-1940. Proeve van een comparatief onderzoek naar politiek-electorale en socio-demografische kenmerken van grootstedelijke gemeentemandatarissen in de context van het interbellum*, VUB, doctoraalscriptie, 1990.

Citaten in de tekst

BWP:

- *Samenspraak over de aanstaande gemeenteverkiezingen en wat door het huidige stadsbestuur werd verwezenlijkt*, Antwerpen: 1938.
- *Het socialistisch gemeentelijk kiesplatform voor de verkiezingen van 1938*, Gent: 1938.

KP:

- *Het Vlaamsche Volk*, 10.1938.
- Stadsarchief Antwerpen, collectie verkiezingspropaganda, *Wie staat er achter Frenssen?*

Katholieke partij:

- Antwerpen boven???, Antwerpen: 1938.
- Een laatste woord. In: *Het Volk*, 15.10.1938.

Liberaal partij:

- De verklaringen der liberale kandidaten aan het kiezerskorps. In: *Het Volksbelang*, 8.10.1938.

VNV:

- De Vlaamsch nationale opbouw van de gemeente. In: *Strijd*, 16.10.1938.

Rex:

- Stadsarchief Antwerpen, collectie verkiezingspropaganda, *Antwerpenaars, gedenkt op 16 oktober*.
- (Verkiezingsprogramma). In: *De nieuwe Staat*, 18.09.1938.